

Posudek bakalářské práce Marie Bilákové: Gender v mateřské škole Montessori

Člověk žije a utváří se na základě ohledu na druhého, což je podstata našeho člověčenství. Ať člověk dělá cokoli, úplnou volnost k rozhodnutí nemá nikdy, každé jednání je kontrolováno otázkou, již si člověk klade: „co tomu řeknou?“, „komu tím ublížím?“, „komu tím pomůžu?“, „co si o mně pomyslí?“, atd. Takto autenticky vedené žití je náročné, slabé povahy neobstojí. Aby to měl člověk snazší, naučil se rozhodovat na základě svého postavení nebo role, již ve společnosti má, což je prvním krokem k upadnutí do stereotypů. Nejzákladnější rolí člověka je role pohlaví, každý je buď ženou, nebo mužem, a jak známo, pro tuto záležitost se vžilo označení anglickým slovem gender, v němž zaznívá původní řecké slovo gens - rod. I v oblasti genderu lze nalézt situace autentického prožívání své pohlavnosti, například když člověk do svého jednání připustí myšlenku, že „tohle coby žena udělat nemůžu“. Ovšem každodennost se většinou odehrává v neautentickém, nevědomém a stereotypním převzetí genderové role, kdy člověk dělá to, co jako muž či žena dělat má. (V protipólu toho prvně jmenovaného postoje stojí ještě jeden model jednání, ten je taky vědomý, dokonce cílevědomý, je to využití a zneužití svého rodu k ponížení nebo k potrápení toho druhého. O tom naštěstí v této bakalářské práci pojednáno není, nebo jen okrajově.) V této práci je hlavně pojednáno o té většinové a stereotypizované poloze existence, jež bývá nejvíce sřežena badateli, neboť ti stále hledají hranici, kam až je rodovost předurčena přírodou, odkud je určována společensky a kulturně a jakým způsobem je možné tu hranici ovlivňovat. Bakalářská práce Marie Bilákové se zabývá tématem genderu u dětí v mateřské školce, a protože sama pracuje jako učitelka v mateřské školce, v níž probíhá výchova podle pedagogiky Marie Montessori, vedla přímá cesta do její školky. To přirozeně dovedlo autorku k teoretickému zpracování jak problematiky genderu, tak Marie Montessori a jejího díla. Gender je zde pojednaný spíše obecně, pomocí vhodně zvolené literatury a s důrazem na to, že ženami a muži se stáváme tím, jak se chováme, mluvíme, oblékáme a že nejde jen o pohlaví jako sexuální funkci, ale o pohlavnost jako sociální zařazení. Kapitola o Marii Montessori se věnuje jejímu životopisu a jejím stěžejním tématům a pojmům, jako je normalizované chování, senzitivní fáze vývoje, princip svobody a samostatnosti v učení, polarizace učení, ruka a mysl, smyslová citlivost, absorpce myslí, vliv prostředí, didaktický materiál a výchovné oblasti. Obě kapitoly, i když více ta montesoriiovská, jsou pojaty poměrně zevrubně, a dá se říct, že dobře, i když bez vnitřní propojenosti, jedna je zcela nezávislá na druhé. Což nijak nevádí, propojení se ukáže v části empirické, k níž autorka přistupuje na následujících stránkách.

Výzkum se odehrával přímo na pracovišti autorky a v pracovním procesu. Třída v plném počtu 30 dětí se nikdy nesejde celá, mnohdy až jedna třetina dětí chybí, denně tedy přichází cca 20 různě nakombinovaných dětí, jež se navíc kombinují s 3 až 4 střídajícími se učitelkami. Je tedy co pozorovat, a to nejen pasivně, ale i aktivně, situace si výzkumnice mnohdy vlastní invencí rozehrávala sama, což odpovídá požadavkům etnografického výzkumu, přesněji zkoumání mikrosociologie vztahů ve školní třídě. Cílem bylo zjistit, zda se v dané skupině dětí vyskytují generové stereotypy, a pokud ano, tak jak vznikají, dějí-li se ve školce ve výchovném procesu, vnášejí-li je tam učitelky, nebo svádějí-li postupy montesoriiovské metody ke generové nevyváženosti. Výzkum je rozvržen do tří oblastí: aktéři, prostor a čas.

Malé děti, jež zde byly sledovány, jsou ve věku, kdy se intenzivně učí, napodobují, zapadají do dětského kolektivu, zakoušejí první společenské kontakty a konflikty, a v tom všem hraje rodová příslušnost výraznou roli. Rozhodně není tabuizovaná, ale je živá, tvárná, a autorka si všímá všeho, v čem rodovost sehrává svou roli a kde je náznak vzniku genderového stereotypu. Popisuje pozorované jevy, zasazuje je do kontextu, který vytváří denní program

s výchovnými montessoriovskými postupy. Komentovaný popis situací je většinou velmi pěkný, příběhy jsou barvité, leckdy roztomilé a úsměvné, autorka má dobrý postřeh, dokáže dobře vystihnout některé typy dětí („stranický vůdce“ Aleš a nadstranická Eva, outsider Ondra). Avšak v kapitole o genderu jsme četli, že má smysl hlavně pro to, aby bylo možné předejít předpojatému a zaslepenému jednání a odstranit nánosy kulturních předsudků a odhalit čistou podstatu generových rolí. Studentka s tímto cílem svou práci projektovala. Z tohoto hlediska se mi proto jeví interpretace ne zcela dostatečná. O tom, že příroda má v genderu své slovo, není pochyb a s jejími projevy se toho moc udělat nedá. Z našeho hlediska zajímavějšími jsou ty projevy genderu, s nimiž naopak něco dělat lze, například jim předejít, pokud mají negativní dopad. Ovšem ve sledovaných jevech většinou není uděláno oddělení těch, jimiž promlouvá příroda, od těch zabudovaných kulturně. Například: že chlapci preferují činnost projevující se v prostoru (stavby, tunely, rozpínavý pohyb po učebnách) a dívky si naopak libují ve statických činnostech, zaměřených dovnitř (malování, panenky a šatičky, povídání si), to je psáno na několika místech. Je to ale genderový stereotyp (poučení touto prací mu rozumíme jako nepůvodnímu, vnesenému do dětí výchovou a předsudky), nebo je to přirozenost malých dívek a chlapců? Tyto věci bylo potřeba lépe promyslet.

V poměrně hutném textu se samozřejmě najde řada dobrých příkladů, ukazujících vznik stereotypů. Tak například, že jsou kluci více zkoumaví, více se ptají, jsou spontánnější, dělá dojem, že jsou divočejší, dívky jsou proto usedlejší a ovladatelnější. A to je příležitost ke vzniku společensky vykonstruovaného předsudku o hodných a pořádných holčičkách a zlobivých a nepořádných chlapcích. Další hezký příklad: na pískovišti dívky vaří a kluci stavějí hrady a věže. Tyto obě činnosti genderově specifické chlapce od dívek separují, ale naopak hledání šneků, neutrální a genderem nepoznamenaná činnost, děti naopak sjednocuje. Vychovatel má často tendenci ulpět ve stereotypním přístupu, ale mělo by ho více zajímat, proč jsou kluci a holky takové a jak to využít, což jim tato práce nabízí.

Slabším místem je poslední kapitola Závěr, kde jakoby už nebylo co říct, a tak bohužel několik frází a floskulí zní naprázdno, například „předejít nakažení nerovným přístupem, který si děti osvojují v rámci výchovy“, nebo „nechat děti jít vlastní cestou a vést je k toleranci, lásce a pochopení“, ad.

Jazyk textu je na jednu stranu čtivý a poměrně kultivovaný, ale na druhou stranu jeho písemná podoba je velmi nekultivovaná. Text se hemží chybami, většinou způsobenými nepozorností (překlepy, přesmyčky, nedokončená slova, chybění teček za větami, čárek a hlavně háčků u souhlásek d', t', ň – pravděpodobně zlobila klávesa, atd.), ale i jiné ošklivé pravopisné, gramatické a interpunkční chyby a nadto i nejednotný zápis bibliografických údajů. Sčítání chyb jsem se nevěnovala důkladně, ale napočítala jsem jich více než 200. Nepořádek by se snadno odstranil elektronickým editorem nebo přečtením si po sobě.

Dráždí mě zde slovo „průvodkyně“, používané namísto učitelky. Za tuto věc pravděpodobně autorka nemůže, jde nejspíš o konvenci, na níž se zastánci montessoriovské pedagogiky dohodli. Slovo průvodce/kyně je přece přiděleno osobě starající se o svěřence v turistické oblasti, slovo učitel je zase už mnoho století neproblematicky užíváno pro osobu, starající se o svěřence v oblasti výchovy. Divím se a ptám se, jestli tato distinkce pojmu nenahrává pocitu elitářství dětí z montessoriovské školky, a tím spíše škodí, než prospívá. Zajímalo by mě, jak děti průvodkyni oslovují.

Výtku vztahující se k nedostatečně propracované interpretaci nepovažuji za zásadní problém, i přes určitou nedotaženost má práce smysl, je zajímavá a přínosná jak z hlediska genderu, tak pro vychovatele. Naproti tomu jazyková podoba práce je až pohoršující a dílu značně ubírá na kvalitě. Za dané situace doporučuji známku tři, ale v případě, že by studentka práci nejprve opravila a pak znovu odevzdala, bych ji doporučila hodnotit známkou jedna až dvě.